

Yunus 10/26. Ayette Yer Alan "Ziyade" Kelimesinin "Ruyetullah" Olarak Anlaşılmasında Ehl-i Sünnet İnancının Etkisi

Burhan BALTACI*

Abstract

The Impact of Ahl al-Sunnah on Explanation the Word "Ziyadah" as "Ru'yet Allah". This study deals with the word "ziyadah" in the 26 th. verse of Yunus Surah. Ahl al-Sunnah's exegetical understanding of this word "ziyadah" is "ru'yet Allah" to see Allah in Heaven. In this study, we tried to explain the foundations of Ahl al-Sunnah's understanding of this word.

Key Words: Ziyadah, Ahl al-Sunnah, Yunus Surah, Ru'yet Allah.

I. Giriş

Kur'ân'ın anlaşılmasında ve yorumlanmasında öznellik-nesnellik sorunu günümüzde tartışılan önemli bir konudur. Her ne kadar müfessirin ayetler karşısında kendi öngörülerinden bağımsız olarak yorumlama faaliyetinde bulunması beklense de birikimleri, yetişme tarzı ve ortamı, inanç ve düşünceleri ile ilmi kapasitesi onun bu karşılaşmada bütünüyle öznel olamayacağını göstermektedir. Önceki birikimlerinin aksine bir sonuca ulaştığında bunu paylaşması ve duyurması müfessirden beklenmelidir.

Müfessirlerin ayetlerin tefsirine katkıda bulunan birikimlerinin içeri-sine inançları da dâhildir. İnanç esasları dediğimiz itikadı belirleyen unsurların başında itikadî mezhepler gelmektedir. Müfessirler ayetleri anlama ve yorumlama faaliyetinde itikadî mezheplerinin esaslarının

* Dr., Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, e-posta: baltaciburhan@hotmail.com

etkisinde de kalmışlardır. Bunun en bariz yansımalarıyla, Allah'ın ahi-rette görülebileceğini ifade eden "ru'yetullah" tartışmaları ile ru'yetullahın mümkün olup olmayacağını Kur'ân ayetlerinden delillendirilmesinde ve ilgili ayetlerin tefsirinde bu delillendirmeye yer verilmesinde karşılaşmaktayız.

Bu araştırmada ru'yetullahla ilgili tartışmalara girilmemekle birlikte yeri geldikçe atıflar yapılmakla yetinilecektir. Ru'yetullahın delilleri olarak sunulan ayetlere ve hadislere de yeri geldikçe değinilmekle beraber tek tek izah edilmeyecektir. Bu çalışmada yapılmak istenen, ru'yetullahın delilleri arasında -öncelikli olarak sayılmamasına rağmen- yer verilen, Yunus 10/26. ayetin ve bu ayette yer alan "ziyade" kelimesinin anlaşılmasında, birikimlerinin müfessirler üzerinde ne kadar etkili olduğunu, özelde de bu kelimenin anlaşılmasında Ehl-i Sünnet¹ inancının müfessirler üzerinde ne derecede tesirinin bulunduğunu ortaya koymaktır. Bu etkinin var olup olmadığına ve anlamada inancın etkisinin ne derece olduğuna ise veriler incelendikten sonra değinilecektir.

İlgili ayetin anlaşılmasında Ehl-i Sünnet'ten olan müfessirler gibi düşünmeyen diğer mezheplerin görüşlerine de atıflar yapılmakla beraber, araştırmanın başlığından da anlaşılacağı üzere sadece "ziyade" kelimesinin anlaşılmasında Ehl-i Sünnet'in, Sünnî müfessirler üzerindeki etkisi konu edilecektir.

II. Yunus 10/26. Ayetteki "Ziyade" Kelimesinin Anlamları

Konumuz olan Yunus Suresi 10/26. ayetten bir önceki "Allah kullarını selâm yurduna çağırıyor ve O, dilediğini doğru yola iletir."² meâli ile verilen ayette ifade edilen "selâm yurdu" hakkında müfessirlerin ortak kanaati bunun "cennet" olduğudur. Yorumlar ise daha çok cennetin "dâru's-selâ-m" olarak isimlendirilmesinin sebepleri üzerine yoğunlaşmıştır.³

1 Türkiye'deki yaygın kullanım şekli ile Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat veya kısaca Ehl-i Sünnet, adından da anlaşılacağı üzere, Hz. Peygamber'in sünneti ile sahabe ve onların yolunda olanlara verilen bir isimdir. Bu isme kaynak olarak Hz. Peygamber'in bir hadisi gösterilmektedir. Muhtelif rivayetleri bulunan bu hadiste (bkz. Tirmizî, II,107; İbn Mâce, II,1321,1322; Ebû Dâvud, IV,197,198.), İslam Ümmeti'nin yetmiş üç fırkaya ayrılacağı, bunlardan birinin cennete diğerlerinin de cehenneme gideceği ifadeleri yer alır. Cennete girecek tek fırka, Rasûlullah ve ashabının yürüdüğü yolda olan "Cemâat"tır. Böylece Rasûlullah ile ashabının yoluna uyanlara "Sünnet ve Topluluk Mensupları" anlamına "Ehlu's-Sunne ve'l-Cemâ'a" denmiştir. İsmi menşei ve Ehl-i Sünnet'in tarihçesi hakkında geniş bilgi için bkz. Fiğlalı, Ethem Ruhi, *Çağımızda İtikadî İslâm Mezhepleri*, s. 54 vd.

2 Yunus 10/25.

3 Tartışmalar için örnek olarak bkz. Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (310/922), *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, I-XV, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1988, XI, 103-104; Râzî, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer (606/1209), *et-Tefsîru'l-Kebîr (Mefâtihu'l-Ğayb)*, I-XXXI-I+F, Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, Beyrut 1411/1990, XVII, 61-62.

Yunus Suresi 10/26. ayette ise "İhsan derecesinde iyi işler yapanlara güzel bir karşılık ve hatta fazlası (ziyade) olacaktır. Onların yüzlerine ne bir toz (kara leke) bulaşır ne de bir horluk (gelir). İşte onlar cennet ehli-dirler. Ve onlar orada ebedi kalacaklardır." buyrulmaktadır.

Ayette yer alan "ziyade" kelimesinin daha iyi anlaşılması için ilk cümlesinde yer alan "lillezîne ahsenû'l-husnâ ve ziyâdeh" ifadesindeki kelime ve kelime guruplarının kısaca açıklanması gerekmektedir.

1."lillezîne ahsenû...., iyi/yararlı/güzel amelde/eylemde bulunanlara...": Ayette yer alan bu ifadeler Hz. Peygamber tarafından "ehlü't-tevhid," İbn Abbâs (68/687), Saïd b. Müseyyeb ve İkrime (105/723) tarafından "kelime-i tevhidi söyleyenler" ve Saïd b. Müseyyeb'den "Rablerine karşı ibadetlerini en güzel şekilde yapanlar" olarak yorumlanmış;⁴ bunlar yanında *ihsan*, kelime-i tevhidi söylemekten güzel amel işleme-yeye, ibadetin en güzelini yapmaktan emredilenlerin gerektiği gibi yapılmasına, nehiy edilenlerden de gerektiği gibi kaçınmaya kadar varan geniş bir anlam alanı yanında⁵ hadiste yorumunu bulan "Allah'ı görür gibi ibadet etme"⁶ olarak da tanımlanmıştır.⁷

2."el-husnâ" kelimesi "daha güzel ve en güzel" anlamlarına gelmektedir. Kelime bizzat tekitli/vurgulu bir mana ifade etmesi bakımından yeni bir tekit almaz ve bir sıfat olarak da kullanılmaz.⁸ Ubeyy b. Ka'b'dan (32/652) gelen bir rivayette Hz. Peygamber'den ve ilk dönem müfessirlerinden "husnâ'nın "cennet" olduğuna dair rivayetler bulunmaktadır.⁹

3."ziyâde" kelimesi ve ifade ettiği anlamlar hakkında çeşitli görüşler olduğu için daha geniş olarak ele alınacaktır.

4 İbn Ebî Hâtim, Abdurrahmân b. Muhammed b. İdris er-Râzi (327/939), *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-'Azîm Musnedan 'an Rasûlillâhî (sas) ve's-Sahâbeti ve't-Tâbiîn*, I-X, thk. Es'ad Muhammed Tayyib, Riyâd 1417/1997, VI, 1994.

5 Râzi, *et-Tefsîr*, XVII,62; Kurtubî, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî (671/1273), *el-Câmi'u li Ahkâmî'l-Kur'ân*, I-XX + F, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1413/1993, VIII, 210.

6 Hadiste ise "İhsan: Allah'a sanki O'nu görüyormuş gibi ibadet etmendir. Her ne kadar sen O'nu görmesen de O seni görmektedir." şeklinde yer almaktadır. Ahmed, *Musned*, I, 51; Müslim, İman, 1. Hadisin teknik analizi ile ilgili olarak geniş bilgi için bkz. Bekir Tatlı, *Hadis Tekniği Açısından Cibril Hadisi ve İslâm Düşüncesine Yansımaları*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2005, s. 225-231.

7 Hâzin, Alâuddin Ali b. Muhammed b. İbrahim el-Bağdâdî (741/1340), *Lubâbu't-Te'vîl fi Meânî't-Tenzîl*, I-IV, Dâru'l-Kutubi'l-Arabiyyeti'l-Kubrâ, Mısır ts., II, 311; Yıldırım, Celal, *Asrın Kur'an Tefsiri*, I-XIV, Anadolu Yayınları, İzmir 1986, V 2693.

8 Bkz. Râzi, *et-Tefsîr*, XVII, 63.

9 Bu rivayetlere ilâveten Ebû Musa el-Eş'arî, Sa'îd b. Müseyyeb, Abdurrahman b. Ebî Leylâ, Hasen, Katâde, İkrime'den gelen rivayetler için bkz. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, VI, 1944.

Yukarıda tercümesi ile ifade edilen ayette cennetliklere verilecek daha güzel karşılık yanında bir de "fazlasının (ziyade)" olması müfessirler arasında çeşitli şekillerde tefsir edilmiştir. Bu tefsirleri şu şekilde tasnif ederek açıklayabiliriz.

a) Allah'ı Görme (Ru'yetullah)/Allah'a Kavuşma (el-Likâ)

Ayette yer alan "ziyâde" kelimesini "ru'yetullah" olarak yorumlayan müfessirlerin delillerini¹⁰ iki açıdan ele almak mümkündür.

Nakli deliller: Nakli delilleri ayette yer alan "husnâ"yı cennet, "ziyâde"yi de Allah'ı görme (nazar) olarak anlayan ve sahih olduğu ifade edilen hadisler ile sahabe ve tabiundan gelen nakiller oluşturmaktadır.¹¹

Hız. Peygamber'den rivayet edilen hadislerde bu yönde ifadeler bulunmaktadır. Örnek olarak Suheyb'den gelen rivayet şu şekildedir: "Hz. Peygamber "lillezîne ahsenû'l-husnâ ve ziyâde" ayetini okudu ve şöyle buyurdu: Cennetlikler cennete girdiği zaman Allah Teâlâ; 'İstedğiniz bir şey varsa artırayım.' der. Onlar da 'Yüzlerimizi ağartıp cennetine koymadın mı, cehennemden kurtarmadın mı?' derler. Derhal (aradaki) perde kaldırılır, artık onlara Rablerini görmekten (nazar) daha güzel bir şey verilmiş olmaz." Tefsirlerde yer alan ve Suheyb'den nakledilen Hz. Peygamber'in bu hadisini hadis kaynaklarında da bulmaktayız.¹²

"Ziyâde"nin "en-nazaru ilâ vechi Rabbihim (Rablerinin vechine bakmak)" olarak tefsir edildiğine dair hadislerle de temel kaynaklarda rastlamak

10 Tefsirler dışında ilgili ayetteki "ziyâde" kelimesini "ru'yetullah" olarak benimseyen eserler de mevcuttur. Örnek olarak bkz. Râğîb el-İsfahânî (h.425), *Mufredâtü Elfâzî'l-Kur'ân*, Safvân Adnân Dâvûdî, Beyrut 1412/1992, s. 386.

11 Geniş bilgi için bkz. İbn Ebi Hâtîm, *Tefsîr*, VI, 1945; Kurtubî, *el-Câmi'*, VIII, 210-211; Hâzin, *Lubâb*, II, 311-312; Neseî, Ebû'l-Berekât Abdullâh b. Ahmed b. Mahmûd (710/1310), *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*, Hâzin'in *Lubâb'* ile birlikte, II, 311; İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmâîl b. Ömer ed-Dimeşkî (774/1372), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I-IV, Dâru'l-Fikr, Beyrût 1401h., II, 415; San'ânî, Abdu'r-Rezzâk b. Hemmâm (211 h.), *Tefsîru'l-Kur'ân*, I-II, thk. Mustafa Müslim Muhammed, Mektebetu'r-Riyâd 1410 h., II, 295-296; Nahhâs, Ebû Ca'fer (338 h.), *Meânî'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ali es-Sâbüni, Câmi'atu Ummi'l-Kurrâ, Mekke 1409 h., II, 288-290; Seâlibî, Abdurrahmân b. Muhammed b. Mahlûf, *el-Cevâhiru'l-Hassân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, Beyrût ts., II, 176; Beğavî, Ebû Muhammed el-Huseyn b. Mes'ûd el-Ferrâ (516/1122), *Medâlimu't-Tenzîl*, I-IV, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1407 h., II, 351; İbnü'l-Cevzî, Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed (597 h.), *Zâdu'l-Mesîr fi 'İlmi't-Tefsîr*, I-IX, el-Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut 1404 h., IV, 25.

12 Tirmizî (Suheyb'den), *el-Câmiu's-Sahîh (Sunenu't-Tirmizî)*, IV, 687 nu.2552; V, 386 nu.3108; İbn Mâce, *Sünen*, I, 67 nu. 187; Ahmed, *Musned*, IV, 332, 333, VI, 15 nu. 23970; İbn Ömer vasıtasıyla rivayet edilen hadis için bkz., Tirmizî, a.g.e., IV, 688 nu. 2553, 2554, 2555; Muslim, *Sahîhu Muslim*, I, 163 nu.181 (ru'yetin keyfiyeti için bkz. a.y., nu.182).

mümkündür.¹³ Taberî'de (310/922) yer alan rivayetlerde ise Hz. Peygamber'den beş, Hz. Ebû Bekir'den üç, Âmir b. Sa'd'dan üç, Huzeyfe, Ebû İshâk, Ebû Musâ el-Eş'arî'den iki, Abdurrahmân b. Ebî Leylâ'dan beş, Hasan-ı Basrî, Katâde'den iki, Abdurrahmân b. Sâbit'dan olmak üzere yirmi dört adet rivayet bu ayetteki "ziyâde"nin anlamının "ru'yetullah" olduğunu ifade etmektedir.¹⁴ Hz. Peygamber'den gelen rivayetler; Ebû Musâ el-Eş'arî, Abdurrahmân b. Mehdî, Abdurrahmân b. Ebî Leylâ vasıtasıyla Suheyb'den, Ka'b b. Ucre ve Ubeyy b. Ka'b'dan merfû olarak nakledilmektedir. Ebû Musâ el-Eş'arî'den gelen nakiller ise Ebû Temîme el-Huceymî'den rivayet edilmektedir. Hz. Peygamber'den gelen rivayetlerden birisi de aynı yolla aktarılmaktadır. Bunların içerik olarak Hz. Peygamber'e dayanma ihtimali kuvvetlidir.¹⁵ Abdurrahmân b. Ebî Leylâ'dan nakledilen ifadelerin de, onun Suheyb hadisinin ravileri arasında yer alması hasebiyle yine anlam olarak Hz. Peygamber'e dayandığı düşünülebilir.¹⁶

Suyûtî'nin (911/1505) eserinde ise Suheyb'nin iki olmak üzere, Ebû Musâ el-Eş'arî, Ka'b b. Ucre, Ubeyy b. Ka'b, İbn Ömer, Enes'in iki ve Ebû Hureyre'nin Hz. Peygamber'den naklettikleri rivayetler, ilgili ayette yer alan "ziyâde" kelimesini "Allah'ın vechine bakmak (nazar)" olarak tefsir etmektedir. Bunların yanında Hz. Ebû Bekir, Hz. Ali, Huzeyfe, Ebû Musa el-Eş'arî, İbn Abbâs, Katâde, Abdurrahman b. Ebî Leylâ, Âmir b. S'ad, Suddî, Dahhâk, Abdurrahman b. Sâbit'dan aynı yönde ayeti açıklayıcı rivayetler bulunmaktadır.¹⁷

Akli deliller: Râzî tarafından öne sürülen akli delil şu şekildedir: Ayette geçen "el-husnâ" kelimesi harf-i ta'rif almış müfred bir kelimedir, önce geçen belirli bir kelimeye işaret etmektedir ki o da bir önceki ayette geçen "dâru's-selâm"dır. Bu tamlamanın cennet olduğu ise gayet açıktır. Ziyade'den kastedilenin ise cennet ve içindeki nimetler dışında bir şey olması gerekir, aksi takdirde (bu kelimenin de cennet ve nimetlerine delalet etmesi halinde) tekrar olmuş olur. Bu şekilde düşünenler kelimenin anlamının "Allah'ı görmek" olduğunu ifade etmişlerdir. Râzî'ye göre bu yorumu, Kur'ân'ın ayetlerinin birbirini tefsir ettiği düşünülürse, şu ayetle de desteklemek mümkündür. "O gün, kimi

13 Bkz. Sa'îd b. Mansûr (h. 227), *Sunen*, I-V, Riyad 1414, V, 311; (Huzeyfe ve İbn Sâbit'tan) İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe el-Kûfî (h. 159-235), I-VII, Riyad 1409, VII, 140 nu. 34806, VII, 159 nu. 34965.

14 Taberî, *Câmi'*, XI, 104-107.

15 Taberî, *Câmi'*, XI, 105.

16 Taberî, *Câmi'*, XI, 106.

17 Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr (911/1505), *ed-Durru'l-Mensûr fî't-Tefsîri'l-Me'sûr*, I-VI, Dâru'l-Kutub'l-İlmiyye, Beyrut 1411/1990, III, 546-549.

yüzler parlayacaklar, Rablerine bakacaklardır."¹⁸ Bu ayette cennetlikler için, "yüzlerin parlaması" ve "Allah'a nazar etmek" olmak üzere iki durum söz konusudur. Konumuz olan ayetteki "*el-husnâ*"nın bu ayette ifadesini bulan "yüzlerin parlaması"na, "*ziyâde*"nin ise "Rablerine bakma"ya (ru'yetullah) hamledilmesi gerekir. "*Ne yana bakarsan bak, bolluk ve ulu bir saltanat görürsün*"¹⁹ ayetine de atıf yapan Râzî, '*husna*'yı bu ayetteki nimetlere, '*ziyade*'yi ise '*ulu bir saltanatın görülmesi*'-ne hamletmektedir.²⁰

b) Ru'yetullah Dışındaki Tefsirler

1. "*Ziyade*"nin "(dört kapısı olan) inciden bir oda" olduğuna dair Hz. Ali'den (40/660) gelen rivayetler mevcuttur.²¹

2. "*Husnâ*" "iyiliklere verilen tek bir karşılık," "*ziyade*" ise "on katına ve daha fazlasına kadar olanlardır." Bu şekilde tefsir rivayetlere ise Taberî'de, İbn Abbâs, Alkame b. Kays, Katâde vasıtasıyla Hasan-ı Basrî'den gelen tefsirlerde rastlıyoruz. İbn Abbâs ve Alkame rivayetlerinde bu yorumda bulunurken "*Kim (Allah huzuruna) iyilikle gelirse ona getirdiğinin on katı vardır. Kim de kötülükle gelirse o sadece getirdiğinin dengiyle cezalandırılır. Onlar haksızlığa uğratılmazlar.*"²² ve "(Orada kendileri için diledikleri her şey vardır.) Katımızda dahası da (mezîd) vardır."²³ ayetlerine de atıf yapılmaktadırlar.²⁴

3. "*Ziyade*"yi "Allah'ın bağışlaması (mağfiret) ve rızası" olarak açıklayan Mücâhid'den (103/721) gelen bir rivayet.²⁵

4. İbn Zeyd'den gelen bir rivayette "*husnâ*" "cennet," "*ziyade*" ise "Allah'ın dünyada kendilerine verdikleridir ki kıyamet günü onları hesap edemezler." yorumu yapılmış ve "...*Ona dünyada mükâfatını verdik.*"²⁶ ayeti de ilave edilmiştir.²⁷

18 Kıyâme 75/22-23.

19 İnsan 76/20.

20 Râzî, *et-Tefsîr*, XVII, 63; Akdî deliller daha sonraki müfessirler tarafından da tekrar edilmiştir. Örnek olarak bkz. Hâzin, *Lubâb*, II, 311.

21 Taberî'de bu anlamda üç adet rivayete yer verilmektedir. *Câmi'*, XI, 107; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, VI, 1945; Suyûtî, *ed-Durru'l-Mensûr*, III, 548; Kurtubî, *el-Câmi'*, VIII, 211.

22 En'âm 6/160.

23 Kâf 50/35.

24 Taberî, *Câmi'*, XI, 107; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, VI, 1946; Suyûtî, *ed-Durru'l-Mensûr*, III, 549; Kurtubî, *el-Câmi'*, VIII, 211.

25 Taberî, *Câmi'*, XI, 108; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, VI, 1945; Suyûtî, *ed-Durru'l-Mensûr*, III, 549. Hadîd 57/20. ayete işaret edilmektedir.

26 Ankebût 29/27.

27 Taberî, *Câmi'*, XI, 108; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, VI, 1946; Suyûtî, *ed-Durru'l-Mensûr*, III, 549; Hâzin, *Lubâb*, II, 312.

5. "Kulların kalplerindeki *muhabbetin ziyadesi*" olarak da yorumlandıği olmuştur.²⁸

6. "Cennet ehline yağmur yağdırmak üzere bir bulutun uğraması" şeklinde tefsirlere de rastlanmaktadır.²⁹

7. Taberî'nin yorumu ise anlamın mutlak anlaşılması yönündedir. "Allah Teâlâ, kendilerine itaat etmelerine karşın kullarından Muhsinlere, ihsanlarından dolayı, cenneti karşılık vermeyi ve yüzlerini ağartmayı vaat etmiştir. "*Husnâ*" ile beraber üzerine bir de ziyadesini ilave etmiştir. "O'na nazar ile ikram edilmek suretiyle cennete konmaları," "inciden odalar verilmesi," "ğufrân ve Allah rızası" ziyadenin kapsamındadır. Bunların hepsi Allah'ın cennetliklere husnânın üzerine verdiği ziyadedendir. Allah *ziyadeyi* umumî kullanmaktadır. Bu sayılanlardan birisi olarak özelleştirmek mümkün değildir. *Ziyade* bunların hepsinin mecmuudur. En doğrusu Allah Teâlâ'nın (ifadeyi) genel (umumî) kullandığı gibi (anlamı da) genel kabul etmektir." şeklinde bir açıklamada bulunmaktadır.³⁰

III. "Ziyade" Kelimesinin Anlaşılmasında Ehl-i Sünnet İncancının Etkisi

"*Ziyade*" kelimesinin anlaşılmasında Ehl-i Sünnet incancının etkilerini açıklamaya geçmeden önce bu etkinin kaynağı olan ru'yetullah incancına kısaca değinmek gerekmektedir. Ru'yet konusunda müstakil bir çalışma yapan Koçyiğit şu şekilde tanımlamaktadır. "Ru'yet, bazı Kur'ân ayetlerinin ve Hz. Peygamberden rivayet edilen bazı hadislerin delâletiyle, Allah Teâlâ'nın kıyamet günü müminler tarafından gözle görülmesidir. Sünnet ehline mensup müfessir, muhaddis ve mütekellimler, Müminlerin ahirette Allah'ı göreceklerini, ayet ve hadislerin zahir manalarına dayanarak ispat etmeye çalışmışlardır."³¹

Ru'yetin ispatında başvurulan Kur'ânî deliller ise genelde şu ayetlerdir.

1. "*Musa tayin ettiğimiz vakitte gelip de Rabbi onunla konuşunca "Rabbim! Bana (kendini) göster; seni göreyim!" dedi. O da: "Sen Beni asla görmezsin. Fakat şu dağa bak, eğer o yerinde durabilirse sen de beni görecek-*

28 Nesefî, *Medârik*, II, 311.

29 Âlûsî, Şihâbu'd-Dîn Seyyid Mahmûd (1270/1853), *Rûhu'l-Meânî fî Tefsiri'l-Kurân'l-'Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî*, I-XXX, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1994, XI, 149.

30 Taberî, *Câmi'*, XI, 108.

31 Koçyiğit, Talat, *Kur'an ve Hadiste Ru'yet Meselesi*, AÜ. İlahiyat Fakültesi Yay., Ankara 1974, s. 7. "Ru'yetin ispatında ve nefyinde aynı Kur'ân ayetlerinin delil olarak kullanılması ise konunun en ilgi çeken tarafını teşkil etmektedir." bkz., a.y.

sin!" buyurdu. Rabbi o dağa tecelli edince, onu paramparça etti, Musa da baygın düştü. Kendine geldiğinde, o "Ey Rabbim! Sen yücelerin yücesisin, sana tövbe ettim. Ben, Sana inananların en başındayım." demişti.³²

2. "Gözler O'nu algılayamaz (idrak), ama O, gözleri algılar..."³³

3. "O gün, kimi yüzler parlayacaklar, Rablerine bakacaklardır."³⁴

4. "İhsan derecesinde iyi işler yapanlara güzel bir karşılık ve hatta fazlası (ziyade) olacaktır."³⁵

5. "Hayır! Onlar o gün mutlaka Rablerinden mahrum kalacaklardır."³⁶

Ehl-i Sünnetin Kelam ilmi kaynaklarında da Allah'ın görülmesinin delilleri arasında Yunus 10/26. ayete de yer verilmektedir. Ehl-i Sünnet'in iki önemli âlimi İmâm Mâtürîdî (333/944) 37 ve İmâm Eş'arî'nin (330/941) eserlerinde de³⁸ bu duruma rastlamaktayız.³⁹

Mu'tezile'nin önemli âlimlerinden Kâdî Abdulcebbar (h. 415) aklî ve naklî delillerle ru'yetin gerçekleşmeyeceğini ispata çalışır. Çünkü ru'yet Mu'tezile'nin beş esasından biri olan tevhid anlayışı ile bağdaşmamaktadır. Bu yüzden ru'yetle ilgili tartışmalara Mu'tezile kaynaklarının tevhid ile ilgili bölümlerinde yer verilmektedir.⁴⁰ Şia'da da ru'yetullah naklî ve aklî delillere dayalı olarak reddedilmektedir.⁴¹

32 A'râf 7/143. Bu ayet çeşitli yönlerden Ehl-i Sünnet âlimlerince Allah'ın görüleceğine, Mu'tezile tarafından da Allah'ın görülmeceğine delil olarak sunulmaktadır. Koçyiğit, *Kur'an ve Hadiste Ru'yet Meselesi*, s. 9.

33 En'âm 6/103.

34 Kiyâme 75/22-23.

35 Yunus 10/26.

36 Mutaffifin 83/15. Yukarıdaki ayetlerin ru'yetullahla delaletleri ile ilgili geniş açıklamalar için bkz. Yeşilyurt, Temel, *Tanrının Aşkınlığı Bağlamında Ru'yetullah Sorunu*, Kubbe6 Yayıncılık, Malatya 2001, s. 244-287.

37 Ru'yetullah ile ilgili görüşleri için bkz. Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd es-Semerkanî (333/944), *Kitâbu't-Tevhîd*, thk. Fethullâh Huleyf, el-Mektebetu'l-İslâmiyye, İstanbul 1979, s. 77-85; Yunus 10/26. ayeti ru'yetle delil olarak kullandığına dair bkz. a.g.e., s. 79.

38 Eş'arî, Ebu'l-Hasan (330/941), *Dinin İnanç İlkeleri (el-İbâne 'an Usûli'd-Diyâne)*, trc. Mustafa Çevik, Ankara 2005, s. 26-27.

39 Ayrıca bkz. Taftazânî, Ömer Sa'duddîn (797/1398), *Şerhu'l-Makâsîd*, I-II, İstanbul 1277 h., II, 86; Pezdevî, İmam Ebû Yusr Muhammed (493/1099), *Ehl-i Sünnet Akaidi*, trc. Şerafeddin Gölcük, Kayhan Yay., İstanbul 1988, s. 116-117; Razi, Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Fahreddin (606/1209), *Kelam'a Giriş (El-Muhassal)*, trc. Hüseyin Atay, Kültür Bakanlığı, Ankara 2002, s. 200-206.

40 Kâdî Abdulcebbar b. Ahmed el-Hemezânî (h. 415), *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, Dâru İhyâ'it-Turâsî'l-Arabî, Beyrut 2001, s. 155 vd. Bu tartışmalar içerisinde konumuz olan Yunus 10/26 ayete yer verilmemekte eleştiri konusu da yapılmamaktadır. Bkz. a.y.

41 Şia'nın ru'yet anlayışı ile ilgili yapılan müstakil bir çalışma olarak bkz. Georges Vajda, "Bazı Şîî-İsnâşa'eriyye Yazarlarına Göre Allah'ın Görülmesi (Rü'yetullah) Meselesi," *AÜİF. Dergisi*, trc. Sabri Hizmetli, XXV, 369-393. Bu makalede, konu ile ilgili Şia'nın malzemesine

Konumuz olan ayette yer alan ziyade kelimesinin ru'yet olarak anlaşılamayacağını iddia edenlerin delilleri ise -ki bu deliller genel olarak Mutezile tarafından öne sürülmektedir- şöyledir. 1. Ayette yer alan ifadenin ru'yetullahı delalet etmesi akli (mantiki) olarak imkânsızdır. 2. Ziyade, kendisi üzerine ziyade olunan şey ile aynı türden olması gerekir. "Ru'yetullah" ise cennet nimetleri ile aynı türden değildir. 3. Ziyadenin Allah'ın vechine nazar etmek olarak algılandığına dair rivayetler ise teşbihe yol açtıkları gerekçesiyle Mutezile tarafından kabul edilmemektedir. Çünkü bakmak (nazar), gözbebeğinin görünen şey tarafına çevrilmesinden ibarettir. Bu ise görünenin belli bir yönde olmasını gerekli kılar. Aynı zamanda "vech (yüz)" özel bir uzvun adıdır. Bu da Allah için düşünüldüğünde teşbihi gerektiren bir husustur. Bu verilerden hareketle ziyade ifadesinin ru'yetullah olarak değil de başka bir şekilde anlaşılmasını gerekli görmekteyizler.⁴²

El-Keşşâfta ise "Allah fadlıdan dolayı (cennetliklere olan ikramını) artırır."⁴³ ayeti delil gösterilerek ayette yer alan ziyade kelimesi "verilen sevap üzerine konan ziyade" anlamındaki "Allah'ın ikramı (tefaddul)" olarak anlaşılmıştır.⁴⁴

Konu ile ilgili olarak Hz. Peygamber'in hadisleri ile sahabe ve tabiûndan delil getirilen rivayetler ise *el-Keşşâfta* dikkate alınmamıştır. Hz. Peygamber'in hadisi işaret edilerek, bu hadis hakkında, Hz. Peygamber'e dayandığını ifade eden "merfû" ifadesi yerine, iftira anlamına gelen ve bu sözlerin Hz. Peygamber'e yamandığını iddia eden "mergû"⁴⁵ kelimesi kullanılmış, ayetteki ifadeyi ru'yetullah olarak anlayanlar da Müşebbihe nitelendirmesiyle eleştirilmiştir.⁴⁶

Bu delillere Sünnî müfessirler tarafından şu şekilde cevaplar verilmiştir: Öncelikle akli deliller ru'yetullahın ahirette mümkün olduğunu göstermektedir. Bunun yanında bu konuda bize ulaşan sahih hadisler

büyük çoğunlukla kaynaklık eden Kuleynî'nin (328/993) *el-Kâfî* (Tahran 1955) ve İbn Bâbuyeh'in (381/991) *Tevhîd* (Neccef 1966) adlı eserleri temel alınarak Allah'ın görülmesinin imkansızlığı akli delillere dayanarak Şîa tarafından nasıl reddedildiği ve bu delillerin mantiki temelleri irdelenmektedir. Mezheplerin konu ile ilgili görüşlerini bir arada değerlendirmek için bkz. Şahin Hüseyin, *Mezheplere Göre Ru'yetullah Mesetesi*, Basılmamış Lisans Tezi, Ankara 1999, s. 5 vd.

42 Râzî, *et-Tefsîr*, XVII,63; Hâzin, *Lubâb*, II, 311.

43 Nisâ 4/173.

44 Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Cârullâh (538/1143), *el-Keşşâf 'an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvil fî Vucûhi'r-Te'vil*, I-IV Dâru'l-Ma'rifet, Beyrut ts, II,188.

45 Bu ifadenin –aslı yukarıdaki gibi olmakla beraber- hadisler için "el-Keşşâfta merfû" karşılığı anlamında medfu' olarak kullanıldığı'na dair bkz. Neseî, *Medârik*, II, 311.

46 Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II,188.

de ru'yetin imkânını göstermektedir. Ziyadenin, kendisi üzerine ziyade olunan cinsinden olması ile ilgili hususlar ikinci bölümde delillendirilmiştir. Râzî şu ilaveyi de yapmaktadır. Kendisi üzerine ziyade olunan şey belli bir miktarla kayıtlanmış ise, ziyadenin (fazlalık) de aynı türden olması gerekir. "Sana on ölçek buğday ve fazlasını verdim." cümlesinde olduğu gibi. Üzerine ziyade olunan şey kayıtlanmamış ise, ziyadenin de aynı türden olması gerekmemektedir. "Sana buğday ve fazlasını verdim." cümlesinde ifade edilmek istenen fazlalığın, buğday dışında bir şey olduğunun kastedilmesi gibi. Dolayısıyla ayetteki el-husna lafzında herhangi bir kayıt bulunmadığından dolayı ziyadenin cennet ve nimetleri dışında bir şey olması gerekir ki o da ru'yettir.⁴⁷ Müfessirler ayeti ru'yet dışında anlamışlardır iddiasının aksi de iddia edilmektedir ve bu konuda tefsirler oldukça fazladır.⁴⁸

Beydâvî (685/1288) de birinci anlam olarak *el-Keşşâfta* öne sürülen ayeti de delil getirerek⁴⁹ ilgili görüşü tekrarlamıştır.⁵⁰ İkincil anlamların serdedilmesi için kullanılan bir lafız olan "gîle" lafzı ile "on mislinden yedi yüz misline kadar olan karşılık," "Allah'ın bağışlaması ve rızası" ve son olarak da "Allah'a kavuşma (likâ)" anlamları da verilmiştir.⁵¹ Ebû's-Suûd Efendi de aynı şekilde ayette yer alan ziyadeye son tevcih olarak "likâ" anlamını vermiştir.⁵²

İbn Kesîr ise *Tefsîri*'nde ziyadenin anlamının, amellerin yedi yüz misline kadar olan karşılığı olduğunu belirtmekle beraber bunların en üst noktasının "Allah'ın vechine nazar" olduğunu da belirtmiştir.⁵³

Ziyade kelimesinin ru'yetullah olarak anlaşılması Sünnî müfessirlerin eserlerinde genelde birinci tevcih olarak zikredilmektedir. Anılan kelimenin ru'yet dışında anlaşılması ve yorumlanması yine Ehl-i Sünnet olan müfessirler tarafından eleştirilmiş ve bu tür yorumları çürütebilmek için aklî ve naklî deliller serdedilmiştir. Bunun yanında ziyade kelimesinin yorumunda birinci tevcih olarak ru'yetullah'a yer verilmemesi de eleştiri konusu olmuştur. Âlûsî, Beydâvî'nin eserinde ziyadenin ru'yetullah olarak tefsirine, zayıf görüşlerin yer verildiği bir ifade olan "gîle"

47 Râzî, *et-Tefsîr*, XVII, 63.

48 Hâzin, *Lubâb*, II, 312.

49 Nisâ 4/173.

50 Beydâvî, Ebû'l-Hayr Abdullâh b. Ömer b. Muhammed b. Ali Nasîruddîn (719/1319), *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, I-V, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1416/1996, III, 193.

51 Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl*, III, 194.

52 Ebû's-Su'ûd, Muhammed b. Muhammed el-'Imâdî (951 h.), *İrşâdu'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâyâ'l-Kitâbi'l-Kerîm*, I-IX, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrût ts., IV, 138.

53 İbn Kesîr, *Tefsîr*, II, 415.

lafzı ile yer vermesini doğru bulmamaktadır. "Hiç gerekmediği halde bu şekilde hareket eden Beydâvî ..."⁵⁴ şeklindeki ifade ile onu eleştirmektedir.⁵⁵

IV. Sonuç

Yunus 10/26. ayette yer alan "ziyade" kelimesinin öncelikli olarak seleften gelen rivayetler ile destekli olmak üzere, "ru'yetullah" anlamında anlaşıldığı görülmektedir. Bunun yanında dünyadaki iyiliklere mukabil verilecek olan ve yedi yüz misline kadar varacağı ifade olunan karşılık, Allah'ın rızası ve mağfireti ile bunların her birisini de içine alacak olan ve ayette "husna" lafzı ile ifade edilen cennet ve nimetlerinden fazlası olarak anlaşıldığı da tefsirlerde yer almaktadır.

Ru'yetullah hakkında Kelam ilmi kaynaklarında yer alan tartışmalarda daha çok A'raf 7/143., Kıyame 75/22-23. ayetler delil olarak ele alınmakta; bunlarla beraber konumuz olan Yunus 10/26., En'am 6/103. ve Mutaffifin 83/15. ayetler de bahis konusu yapılmaktadır.

Bu ayetler ile beraber en önemli deliller ise başta Hz. Peygamber olmak üzere sahabe ve tabiinden gelen rivayetlerdir. Ehl-i Sünnet bu deliller çerçevesinde ru'yetullahı, yani Allah'ın ahirette görüleceğini benimsemiştir. Mu'tezile ise ayetleri farklı bir açıdan yorumlayarak ve adı geçen rivayetleri de kendi tevhid anlayışları ile çelişmesi sebebiyle dikkate almamıştır. Şia ise -kendi hadis külliyatları çerçevesinde- ilgili rivayetleri benimsememiş, akli ve nakli delillerle karşı çıkmıştır.

Ziyade lafzının ru'yetullah olarak anlaşılmasının da en önemli sebebi başta Hz. Peygamber olmak üzere sahabe ve tabiinden gelen rivayetlerdir. Sahabe ve tabiinden nakdedilen rivayetlerin bazılarını da, yine kendilerinin Hz. Peygamber'den doğrudan nakdedilen hadislerin rivayet zinciri/senet içerisinde yer almaları sebebiyle içerik olarak yine Hz. Peygamber'e dayandırmak mümkündür.

İtikadî mezheplerin görüşleri anılan ayetler ve ilgili hadisler veya çeşitli şartlar çerçevesinde şekillenmiş olsa da oluşan bu fikirler daha sonraki dönemde müfessirler üzerinde etkili olmuştur. Mesela ru'yetullah eksenli tartışmalarda mezheplerin görüşlerinin şekillenmesinde asıl

54 Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XI, 149.

55 Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XI, 150; Beydâvî aynı sebepten dolayı günümüzde de eleştirilmeye devam etmektedir. Örnek olarak son dönem âlimlerinden Mehmet Feyzi Efendi, "Ehl-i Sünnetim dediği halde mühim bir müfessir, 'lillezîne ahsenû'l-husnâ ve ziyâdeh' ayetindeki 've ziyâdeh' kelimesini ilk tevcih olarak 've mâ yezîdu ale'l-mesûbeti tefaddulen' diye tefsir ediyor!.." ifadesi ile üstü kaplı olarak Beydâvî'yi eleştirmiştir. bkz., *Feyizlerden Damlalar*, derleyen: Musa Özdağ, Hamle Yay., İstanbul 1996, s. 29.

konu edinilen ayetler ve rivayetler başka olsa da bu inancın etkisi konumuz olan Yunus 10/26.ayet üzerindeki tartışmalarda kendini göstermektedir.

Hız. Peygamber'in hadisleri ile sahabe ve tabiundan gelen rivayetler ortada olduğu halde bu rivayetlerin dikkate alınıp alınmamasında da itikadî mezhep görüşleri etkili olmuştur. Müfessir kendi mezhebinin genel kanaati doğrultusunda bu rivayet malzemesini dikkatten uzak tutmuş ya da dikkate değer bulmuştur.

Ayetin anlaşılmasında -ziyade kelimesinin içeriğindeki/anlam alanındaki kapalılık dışında- çok karmaşık herhangi bir problem olmamasına rağmen ciddi tartışmalar olmuştur. Bu, sadece Sünnî müfessirler değil başta Mu'tezile olmak üzere diğer mezhep mensupları için de geçerlidir. Ehl-i Sünnet inancı sebebiyledir ki, yukarıda da belirtildiği üzere, ilgili kelimenin ru'yet dışında anlaşılması ve yorumlanması Sünnî müfessirler tarafından eleştirilmiştir. Bunun yanında *ziyade* kelimesinin yorumunda birinci tevcih olarak ru'yetullah'a yer verilmemesi de eleştiri konusu olmuştur.

Bütün bu yorumlar ayetin ru'yetullah'a delalet etmediğini göstermektedir. Ayet doğrudan ru'yetullah'a açıkça delalet etmese de ilgili hadisler ve rivayetler ayetin anlam alanındaki kapalılığı gidermekte ve ziyade kelimesini ru'yetullah olarak anlamamıza imkân vermektedir. Bu konu sünnetin ayetlerin anlaşılmasındaki yeri ve değeri ile ilgili alanın tartışma konuları arasındadır.

Burada belirtmek istediğimiz ise, ziyade kelimesinin anlaşılmasında ve bu konudaki tartışmalarda Hız. Peygamber ve ilk dönemlerden bize ulaşan rivayetler bulunmasına rağmen, bu rivayetlerin değerlendirmeye tabii tutulup tutulmamasında itikadî mezheplerin esaslarının etkili olduğudur. Bu etki çerçevesinde, ziyadeyi ru'yetullah olarak yorumlayan Hız. Peygamber'in hadisleri, diğer rivayetler ve yorumlar da dikkate alınarak Yunus 10/26. ayette yer alan "*ziyade*" kelimesi, Sünnî müfessirlerin büyük çoğunluğu tarafından "*ru'yetullah* (Allah'ı görme) veya *el-likâ* (Allah'a kavuşma)" olarak tefsir edilmiştir.